

každý stolársky tovariš, ak sa chcel stať majstrom: ist' na skusy, zvandrovať kus sveta, to dnes nemôže mladý nádejný odborník, či vedec. Alebo aspoň nie v takom rozsahu, aký by sa žiadal. Než by sme mu umožnili získať nové skúsenosti, radšej ho zaradíme na miesto, kde to, čo vie, využije vari na desatinu a zvyšok je úhor. Do istého času (keď panovali termíny ako poklonkovanie sa pred buržoáznu vedu a pod.), keď sme si mysleli, že styk so Západom je rovnako nákazlivý a nebezpečný ako pohlavné choroby, malo to aj svoje oprávnenie. Dnes oprávnenie zmizlo a zostala zotrvačnosť. Ak dnes chce ktosi vlastnými zmyslami zistiť, že svet je guľatý a veda mnohoválna a mnohostranná a neuspokojí sa s turistickými zájzdmí, či s cestou so stovkou dolárov vo vrecku, nuž... Používame termín útek preto, lebo sme sa naučili používať termín odchod, preto, že medzi odchod a príchod nevyhnutne vkládame odsúdenie, zhabanie majetku, kádrovanie. Príchod teda nie je logickým dôsledkom odchodu, jestvujú iba odchody bez možnosti návratu. Prečo to však je? Neveríme týmto ľuďom, že sa vrátia, alebo neveríme sebe, že budeme vedieť vytvoriť také podmienky, aby sa vrátili. To je otázka! Má však toto všetko trápiť nás, komu naše trápenie pomôže? Trápenie má byť iba prvým krokom k odstráneniu trápenia. A keď nemožno urobiť druhý krok, prvý sa urobiť neoddá.

P.S. Akýsi čas po tomto rozhovore (rozprávalo sa ešte dlho a o mnohom), uskutočnil sa ešte jeden rozhovor. Náhodnejší ako ten prvý. Jeden zo známych nám vyrozprával situáciu v istej fabrike: v poslednom čase sa mzdy robotníkov podstatne zvýšili. Zarobia si viac, ale nie preto, že by viac urobili, iba viac píšú. Majstri, technici a všetci tí, ktorí by mali takýto rast miezd obmedziť a ktorí o tom vedia, sú ticho. Mlčia. Za platy, ktoré dostávajú, sa im neoddá vyvolávať konflikty, znepríjemňovať si život. Ak by ich raz niekto volal na zodpovednosť, ak by ich pozbavil funkcií a suspendoval na robotníkov, nič strašného sa nestane — ibaže zarobia viac.

O niekoľko dní neskôr neznámy čitateľ poslal nám výstrižok dvoch inzerátov z časopisu Práca do dňa 8.II. t.r. Prvý inzerát oznamuje, že Stavomontáže Bratislava prijímá väčší počet sklenárov (2500 Kčs), stolárov (2100 Kčs), izolatérov (2000—2100 Kčs), obkladačov (2200 Kčs), všetkých, ktorí sú zapracovaní umožnia získať výučný list, sľubujú im jednosmennú prevádzku, všetky voľné soboty a ubytovanie. V druhom inzeráte Pozemné stavby v Košiciach oznamujú, že prijímá vedúceho výroby prefabrikátov (plat do 2200 Kčs), podmienkou je samozrejme vysokoškolské alebo stredoškolské vzdelanie, päťročná prax.

Rozhovor na horeuvedenú tému, ako vidno, nebol ani akademický, ani odťažitý.

Kultúrny život, č. 10, 8. marca 1968

Jan Procházka

Kdo se to hlásí o slovo?

Bez obvyklých instrukcí jsme se ocili uprostřed celonárodní diskuse. Kdeko si dovoluje říkat nejenom co si myslí, ale i pravdu. Jsou dokonce hlasy, které dokazují, jak lehe jsme v našem pokrokovém věku upadali až do středověku.

Diskutující občan se kupodivu nedožaduje ničeho sám pro sebe. To je pozoruhodné. Mluví o našich společných věcech. Chce být pravdivě informován. Dožaduje se zpráv o veřejných i neveřejných záležitostech a závazcích. Míni se napříště zúčastnit rozhodování. A hlavně si chce svobodně vybírat ty, kterým svěří správu svých věcí. Touží s tyto muže nejenom svolávat, ale chtěl by mít možnost je i odvolávat. Není to snad nic přemrštěného, uvážíme-li, že to všechno už u nás bylo a dokonce v tak zaostalém systému, jakým byl kapitalismus. Máme-li i dnes v hojném počtu obce a města, kde neodvolatelně dvě desetiletí vládou tři rodiny, měli bychom chápat, že občan někdy diskutuje hlasitěji a hnevivě, neboť právě činnost těchto samozvaných představitelů se střetává s tyho vlastní představou o socialismu a lidské důstojnosti. Bylo to právě toto samoděržaví, které vytvářelo živnou půdu pro možné tragické ořesy.

Těchto lidí a nikoliv diskutujících by bylo namístě se zeptat, jestli nezacházejí daleko. Ale i když pomíne všechny hříchy minulosti, nepředpokládám, že směřujeme k Budapešti. Nikdo nemá chuť ani demolovat ani ničit; dilo zkrátka pokračuje v našich městech i bez zásahu naší ruky.

Pozoruhodné ovšem je, že nikdo ze starostlivých mužů, kteří teď v obavách zvedají prst, nenalezl odvahy odporovat, když jeden jediný funkcionář ještě zcela nedávno vyzýval veřejně k bezohlednému potlačení celé významné společenské vrsivy. Jazykem manifestů z občanské války nepokrytý naznačoval frekventantům důstojnických škol, že vyvrátí nejenom určité myšlenky, ale i jejich nástiele. Ve zmíněném prostředí to již neříkal jenom náhodou, což ostatně potvrdily události, které následovaly.

Jenom očista, která se nezastaví v polovině cesty, nám může vrátiť zájem o společné záležitosti, iniciativu i vůli. Je-li varováno před škodlivostí kritického monologu, rád bych připomenul, že to byl mnohaletý nekritický monolog samochvály, který nás přivedl na práh hospodářského, politického i morálního neúspěchu. Lidé určitých kvalit samozřejmě už teď, na samém počátku demokracie, ze všeho nejvíc myslí hlavně na hranice této demokracie. Jsou koneckonců ochotní vládnout i demokraticky, budou-li to hlavně oni, kdo bude vládnout. Vidina rozvrácené země je děsí méně než stůl moci bez jejich křesla. Je až dojemné, jak beze zbytku ztotožnili osud socialismu se svým vlastním postavením. Čtyřměšťanský generál byl dokonce odhodlaný prodloužit

svůj čas i za cenu krkolomné aplikace řeckých zkušeností.

Diskuse neomezovaná strachem, nekorigovaná mocenskými zásahy, je prvním předpokladem změn, které jsou nezbytné, chceme-li skutečně socialismus moderní, demokratický a prosperující. Noemovou archou, kde každý z nás držel dlaně na jedné díře a lodivod byl pro plavbu úžinami vyzbrojen jenom poznatky z tělocvičných letnic, světový kapitalismus neohrozíme. Jenom progresivní socialismus bude schopný soužžení i srovnávání. Vztah k současné diskusi tedy není ničím jiným než poměrem každého z nás ke společné budoucnosti. Pokud opravdu chceme směřovat k atomovému a kosmickému věku a nikoliv zpátky k Řípu.

Věnujme nezaujatě pozornost obsahu a nikoliv jediné podrážděnému tónu diskusí. Jenom velkorysá politika nakonec je úspěšnou politikou. Neboť vypukl-li už v bytě požár, je jenom znervózňujícím puntičkářstvím požadovat po hasičích, aby se v předšíně přezouvali.

Chtl jsem touto naivní úvahou odpovědět některým soudruhům na otázku, kdo se to dnes tak neodbytně hlásí o slovo.

Mohl jsem to udělat i stručněji: národ. . . !

LL č. 3. 14. března 1968

Alexander Kliment

Aktivita nepojmenovaných

Dne 28. 2. 1968 večer řekl dr. Auersperg v rozhlasové besedě u kulatého stolu, že při posuzování všech otázek, před nimiž teď stojíme, je třeba vycházet z politické reality našeho státu. Jeden z redaktorů akčního programu KSČ zdůraznil, že touto politickou realitou je vedoucí úloha komunistické strany.

Jestliže nechceme vidět realitu jenom takovou, jakou si přejeme, aby byla, nýbrž takovou, jaká skutečně je, pak ji musíme všdycky vidět celou. Vezme-li tedy kdokoli vážně na vědomí celou naši společnost, nemůže zanedbat nesporný fakt, že politickou realitou jsou také ti druzí — nestranici, nekomunisté, nezávislí občané. Ve stranických kruzích se pro ně ustálil termín — bezpartijní.

Avšak tuto velkou a vlastně většinovou skupinu občanů všech povolání zatlačila politika minulých dvaceti let do pasivity. Dokonce i podle Ústavy ČSSR mohou být tito občané k něčemu jen vedeni, přiváděni, za neblahých okolností donucováni.

I pojem takového občana se nemohl vymezit jinak, než pasivně a negativně: NEstraníci, NEkomunisti, NEzávislí, BEZpartijní. Je sice pravda, že se nestraníci určitou měrou podíleli na správě veřejných věcí a že zasedali v různých volených orgánech, ale je také pravda, že o všech důležitých věcech v těchto orgá-

nech rozhodovali předem komunisté na svých aktech, které se jen někdy stávaly veřejnými.

Komunisté nyní v rozhodující chvíli našeho vývoje připravují akční program. Přicházejí si iniciativou a tím potvrzují revolučnost svých ideových východisek. S jakým programem, s jakou iniciativou přijdou ti druzí? Mají na svůj samostatný a pozitivní program vůbec právo? Mají možnost jej vyjádřit, uplatnit a zařadit se tak do obrodného procesu, který probíhá od Nového roku? A probíhá tento obrodný proces na celonárodní úrovni? Neprobíhá jen v uzavřeném stranickém kruhu? Sledujeme-li v těchto dnech rozhas, televizi a tisk, musíme dojít k závěru, že se sice tento proces nutně dotýká všech, ale že jsou v něm angažováni jen komunisté.

Konec konců je to jejich věc, mohl by si říci nezávislý nestraník docela v duchu pasivity, která mu byla vnucena, a ve smyslu druhořadého společenského postavení, zaručeného i Ústavou. Komunisté před dvaceti lety převzali plnou odpovědnost za stát, ať si jej tedy dají do pořádku.

Tento hořký negativismus nezávislých by však jen prokázal jejich paradoxní závislost na těch, kteří „dělají stát“ a kteří tedy také a znovu určí a vymezí postavení nekomunistů. Přestože dovedu pochopit velikost nedůvěry a zklamání občanů, odsunutých na vedlejší kolej, jsem přesvědčen, že většina jich dobře ví, o co se v těchto chvílích jedná, a že tento zápas o demokracii našeho života je i jejich zápasem a potřebuje i jejich aktivitu.

Ostatně mají co říci do situace. Mají svá stanoviska. Mají své požadavky, ale mají také své schopnosti a svoji odpovědnost. Mají svoji paměť, své svědomí, dobrou vůli a dokonce i zvláštní realistický optimismus. Dobře si uvědomují, že národní a politické obrození se nemůže uskutečnit bez nové a původní aktivity komunistů, ale komunisté by měli vědět, že není možné ani bez aktivní účasti těch druhých.

Spolupráce, spolurozhodování, spoluodpovědnost a vzájemná kritika je neaktuálnější problém a je to problém opozice našeho a specifického typu.

Jenže zatímco komunisté dvacet let budovali svoji centralistickou moc a organizaci, nekomunisté byli cílevědomě a promyšleně atomizováni, nemohli se sdružovat, neměli a dosud nemají svoje veřejné fórum, většinou ani nemohli zastávat významná společenská postavení, nemohli se ani sjednocovat, ani nutně diferencovat. Nekomunisté se navzájem vlastně ani neznají. Jsou anonymní, pasivní, záhadná veličina sama pro sebe, ale jsou záhadní i pro komunisty.

Monopolizace politického života minulých let uvrhla do izolace nejenom stranu a ty druhé, ale dokonce odcizila mezi sebou právě i lidi stojící mimo stranu. Jako nekomunisti nechci posuzovat zvnějšku situaci uvnitř strany, ale podle zveřejněných dokumentů se mi jeví, že k podobnému odcizení došlo i uvnitř stra-